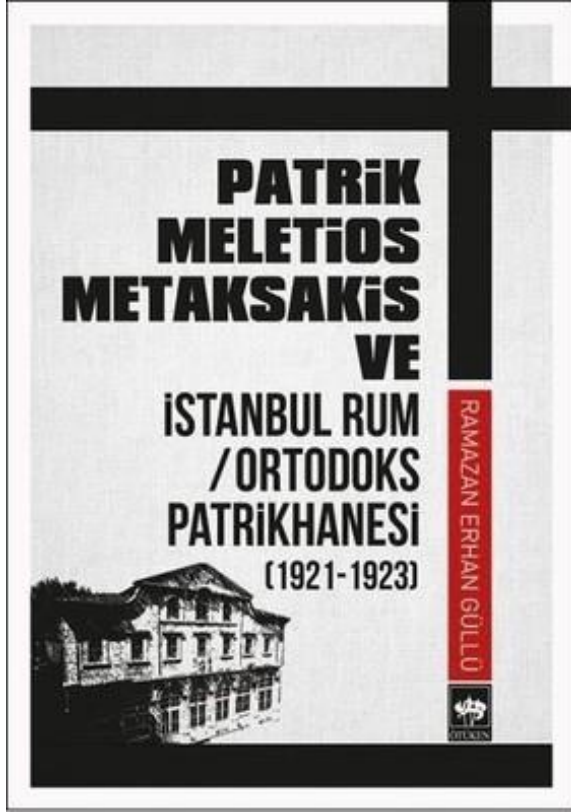

Ramazan Erhan GÜLLÜ, *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, 1. Baskı, 436 s., ISBN 978-605-155-606-2.

Tuğba ERAY BİBER*

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü'nün gayrimüslimler/azınlıklar üzerine birçok çalışması bulunmaktadır. Doktora tezinde Ermeni sorununun gelişim sürecinde Ermeni Patrikhanesi'nin konumunu¹ inceleyen Güllü, aynı süreçte Ermeni ve Rum patrikhanelerinin işbirliği üzerine de çalışmıştır². Daha sonra Rum Patrikhanesi'ne odaklanarak bu yazıda inceleyeceğimiz eseri kaleme almıştır³. Bu çalışmanın ardından da Gayrimüslimlerin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki idari durumlarına odaklanan bir çalışma kaleme almıştır⁴.

Yazımıza konu olan *Patrik Meletios Metaksakis Ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*, adlı kitabında; İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği yapmış olan Meletios Metaksakis özelinde Patrikhane ve Ortodoks Rumların Mütareke dönemindeki faaliyetleri kaleme alınmıştır. Eser, Ötüken Neşriyat tarafından 2017 yılında

yayımlanmıştır. Eserde; önsöz, giriş, beş ana bölüm, sonuç, kaynakça, ekler ve dizin kısmı bulunmaktadır. Eser içinde ilgili kısımlarda, döneme ait fotoğraf, resim ve belgeler de mevcuttur.

Kitabın giriş kısmında kitabın haritası çıkarılmıştır. Günümüzde İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin zaman zaman gündeme neden taşındığı ve bunun tarihi alt yapısı "Giriş" kısmında verilmiştir. Patrikhane hakkında yazılan Türkçe kitaplar hakkında bilgi

*Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, tugba.eray.biber@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2156-2822.

¹ Ramazan Erhan Güllü, "Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış ve Gelişim Sürecinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin Tutumu (1878-1923)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2013. Doktora tezinin genişletilmiş hâli de 2015 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Ramazan Erhan Güllü, *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-1923)*, İstanbul 2015, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

² Ramazan Erhan Güllü, "Mondros Mütarekesi'nin Ardından Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği (30 Ekim 1918 – 11 Ekim 1922)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 75, Ankara 2009, s. 575-604.

³ Ramazan Erhan Güllü, *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*, İstanbul 2017, Ötüken Neşriyat.

⁴ Ramazan Erhan Güllü, *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi – Osmanlı'dan Cumhuriyet'e -*, İstanbul 2018, Ötüken Neşriyat.

verilip eksik noktalar belirtilmektedir. Yine aynı kısımda kullanılan kaynaklar ve kitaptaki bölümler hakkında genel bilgi verilip okuyucuya sunulmuştur.

Kitabın ilk bölümü olan “Osmanlı Devleti İdaresinde Patrikhane”; bu bölüm kitabın asıl giriş kısmını oluşturmaktadır. Eserin ana konusu olan Meletios dönemi Patrikhane kısmı hakkında bilgi vermeden önce okuyucuya tarihi arka plan hakkında temel bilgiler verilmektedir.

İstanbul fethi sonrasında patrik seçimi, Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi’nin sistematik hale getirilişi anlatılırken Ermeni Patriği ve Yahudi Hahambaşı hakkında da bilgiler verilmektedir. Böylelikle Millet Sistemi’nin içinde Rumların konumu ve yapısı daha net değerlendirilmektedir. Yunan isyanının gelişimi sırasında Patrikhane’nin rolü ve Yunanistan’ın bağımsızlık aşamaları, Osmanlı Devleti’nde Tanzimat reformlarında gayrimüslimler üzerindeki etkileri, milletler (Rum-Ermeni-Yahudi) üzerinden anlatılmıştır. Bu süreçte Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi ve Patrikhane’nin nasıl bir tutum içinde olduğu incelenmiştir. Aynı bölüm içerisinde I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı idaresi ile Patrikhane arasındaki ilişkiler anlatılırken Mütareke döneminde Patrikhane’nin izlediği politika ve Yunanistan ile ilişkileri detaylı bir şekilde kaleme alınmıştır. Yunanistan’ın Batı Anadolu’yu işgali sırasında Patrikhane’nin cemiyetlerle bağlantısı Yunanistan’ın Anadolu’daki politikası ve Patrikhane’nin durumu okuyuya sunulmuştur.

“Meletios Metaksakis’in Patrik Seçilişi” adlı ikinci bölümde; Metaksakis’in patriklik öncesi hayatı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Ortodoks kilisenin düzenlenmesi hedefi olan Metaksakis’in başta gezileri olmak üzere çalışmaları, faaliyetlerine detaylı olarak yer verilmesi daha sonrasında patriklik görevine getirildiği zaman izlediği politikayı anlamamız açısından oldukça önemlidir. Patrik seçilmesinden önce de çalışmalarında aktif olan Metaksakis’in Kıbrıs’taki faaliyetleri Kilise tarihinde önemli yer aldığı gibi ruhban liderlik döneminde ortodokslar için önemli bir konuma gelmiştir. Meletios, Yunanistan’daki iç mücadelede ise Venizelos ve Kral ayrımında Venizelos’u açık bir tavırla desteklemiştir. Patrik olmasında önemli rol oynayan Venizelos ile “Megali İdea”nın güçlü savunucusuydu. Bu bölümde Amerika’da Ortodoks ve Anglikan Kilise temsilcileriyle bir arada bulunması fikir alışverişinde bulunmuştur. İngiltere gezisi ile birlikte Metaksakis’in kilise birlikteliği ve Anglikan Kilisesi ile yakınlık konusunda görüşlerini iyice belirginleşmeye başlamıştır.

Meletios’un seçim süreci, Yunanistan’ın Patrikhane’deki etkileri -Kralcı ve Venizelos taraftarları, bir Venizelost taraftarı olan ve bu her fırsatta dile getiren Meletios, patrik seçildiği zaman Atina Kilisesi tarafından protesto edilip usülsüzlük olduğu gerekçesiyle görevden çekilmesi dahi istenmiştir. Hatta bu zaman zarfında Atina, Patrikhane ile ilişkilerini kesmiştir. Diğer taraftan İstanbul ve Ankara Hükümetleri de patrik seçimini tanımamıştır. İstanbul Hükümeti hatta patrikhaneden gelecek olan resmi evrakların tanınmayacağı ifadesini kullanarak tavrını net bir şekilde belirtmiştir. Atina Kilisesi ise Meletios’u gıyaben yargılayarak din adamlığından uzaklaştırma ve manastırda gözetim cezası vermiştir. Ancak İstanbul Patrikliği bir beyanname yayınlamayı kabul etmeyecektir. Böylece yargılanma sonuçsuz kalacaktır. Amerika’da bulunan Meletios, patriklik görevini kabul ederek İstanbul’a gelir.

“Patriklik Görevine Başlaması ve İlk Faaliyetleri” adlı üçüncü bölümde Meletios’un reformist düşüncelerinden kısaca bahsedilerek bunun gerekçeleri belirtilmektedir. Sadece İstanbul Rumları değil aynı zamanda İstanbul ve Anadolu’daki her mezhep ve ırktan Hristiyanların birleştirme düşüncesi vardı (1922). Üçüncü bölümde Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin Meletios’la ilişkilerini de incelemiştir. Yazar, Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin teşkilinin aşamalarını da okuyucuya sunmaktadır.

Ağustos 1922’de nihai Türk zaferiyle sonuçlanan, Yunan ordusunun Anadolu’dan çekildikten sonra Yunanistan’da yaşanan ülke içi hesaplaşma ve yeni yönetim ile Meletios’un ilişkileri üzerinde durulmuştur.

“Lozan Konferansı’nda Patrikhane İle İlgili Tartışmalar ve Meletios” adlı dördüncü bölümde; Lozan’da Patrikhane konusu detaylı olarak anlatılmaktadır. Türk ve Yunan taraflarının isteklerinin yanısıra Meletios’un Lozan öncesi konumu korumak için yaptığı propaganda çalışmalarına da yer verilmektedir. Aynı zamanda Türk heyetinin, Patrikhane’nin Türkiye’den çıkarılma teklifi karşısında sadece Yunanistan değil diğer devlet temsilcilerinin de tepkileri anlatılmıştır.

Lozan Konferansı’nın başlamasıyla Meletios’un Türk hükümeti hakkında dostluk mesajlarını, gazetelere verdiği röportajlara geniş yer verilmektedir. Meletios ile Venizelos’un aralarının açılması ve bunun kamuoyuna yansımaları olmuştur. Meletios’un başta Venizelos tarafından istifası beklenirken Meletios istifa etmediği gibi Patrikhane’nin İstanbul’da kalması hakkında açıklamalar yapmataydı. Venizelos’un Meletios’tan desteğini çekmesiyle Meletios, İstanbul’da Patrik olarak kalmak için tekbaşına mücadele edecektir. Muhalif gruplarla uğraşmak zorunda kalan Meletios saldırıya uğrar. Bu saldırı ve detayları Türk kamuoyuna nasıl yansıdığını yazar, eserinde vererek Rum Ortodoksların kendi içlerinde hesaplaşmayı da okuyucuya sunarak Patrikhane’nin sabir bir politikasının olmadığını kişisel çıkarlar doğrultusunda zaman içerisinde nasıl değiştiğini vurgulamaktadır.

“Meletios’un Türkiye’den Ayrılışı ve Patrikhane” adlı beşinci bölümde; Meletios’un görevden ayrılması konusunda Venizelos’un net tavrı belirtilmektedir. Aynı zamanda Meletios’un patriklikten ayrılmamak için direndiği hatta Anglikan Kilisesi’nin araya girdiğini görmekteyiz. Meletios’un beyanatlarına yer verilmektedir. Türk kamuoyu ve Venizelos’un baskılarına sonuna kadar dayanmaya çalışan Meletios İstanbul’dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Meletios, İstanbul’dan ayrıldıktan sonra belirli bir süre istemez. Atina Kilisesi ve Yunan hükümetinin baskısıyla nihayet istifa etmiştir (Ekim 1923). Meletios’un gidişi ile Patrikhane’nin yeni Türk devletiyle ilişkileri ve yeni patrik seçimini görmekteyiz.

Sonuç kısmında; yazar Meletios ile Venizelos dostluğu ve bu dostluğun bitişi üzerinde durmaktadır. Meletios’un patrik olduğu döneme bağlı kalarak diğer dinamiklerle birlikte yazar değerlendirme yapmıştır. Lozan Konferansı sürecinde Patrikhane meselesinde Venizelos, Meletios ve Türk heyeti arasındaki vaziyetin panoramasını okuyucuya -sadece ve anlaşılır bir şekilde- sunmuştur. Son olarak Ramazan Erhan Güllü, günümüze yansıyan ekümeniklik iddialarında, Patrikhane statüsünün zaman içinde evrimleştiği ve bu durumun dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Kaynakça; Kitap, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (T.İ.T.E.) Arşivi, İngiliz Devlet Arşivi [The National Archives (TNA)] titizlikle taranarak pekçok belge konu bütünlüğünde ele alınmıştır. Arşiv belgeleri dışında resmi yayınlar, dönemin çağdaş gazete ve dergilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Kitabın bütünü incelendiğinde özellikle gazetelerin titizlikle tarandığı görülmektedir. Bunların dışında konuyla ilgili telif eserler ve lisansüstü tezler etkili bir şekilde kullanılmıştır.

Ekler (38 adet) kısmında; metin içinde kullanılan ve yorumlanan dönemin gazetelerinde Meletios ile ilgili haber ve mülakatlar, -transkripsiyonlu tam metin olarak- okuyucuya sunulmuştur.

Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü çalışmasında konuları, sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde bilimsel metodlara bağlı kalarak değerlendirmiştir. Yunanistan politikasının Patrikhaneyi nasıl etkilediğini ve Patrikhane içinde kişisel hırsların anlık siyasi tavırları

değiştirdiğini göstererek farklı bir bakış açısı sunmuştur. Aynı zamanda Patrikhane içindeki iç çekişmeler de kaleme alınmıştır. Yunanistan'ın Patrik ve Patrikhane hakkında farklı görüşleri okuyucuya sunulmuştur. Kralcı ve Venizeloscu grupların Milli Mücadele yıllarında Patrikhane'ye nasıl etkilediği anlatıldığı gibi Batı Anadolu'da Yunan ordusunun durumu, çekilmesi ve sonrası Yunanistan'da gerçekleşen ihtilal hakkında da bilgiler verilerek konu bütünlüğü sağlanmıştır. Neticede kitap metot, kaynak ve kurgu açısından ileriki çalışmalara önemli veriler sunmaktadır.

Kaynakça

- Güllü, Ramazan Erhan, “Mondros mütarekesi'nin ardından Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği (30 Ekim 1918 – 11 Ekim 1922)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 75, Ankara 2009, s. 575-604.
- Güllü, Ramazan Erhan, *Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış ve Gelişim Sürecinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin Tutumu (1878-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Güllü, Ramazan Erhan, *Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-1923)*, İstanbul 2015, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güllü, Ramazan Erhan, *Patrik Meletios Metaksakis ve İstanbul Rum/Ortodoks Patrikhanesi (1921-1923)*, İstanbul 2017, Ötüken Neşriyat.
- Güllü, Ramazan Erhan, *Türkiye'de gayrimüslimlerin yönetimi – Osmanlı'dan Cumhuriyet'e -*, İstanbul 2018, Ötüken Neşriyat.